

مرور تجربه حفاظت از منابع طبیعی به روش توانمندسازی جوامع محلی (با رویکرد ایجاد شغل)

حسینعلی متولی^۱، رضا نامجویان^۲

چکیده

منابع طبیعی تجدید شونده در ابعاد مختلف زندگی بشری نقش به سزایی ایفا می نماید. در اغلب کشورهای در حال توسعه در اثر رشد فزاینده جمعیت و عدم آگاهی کافی مردم سطح منابع طبیعی به شدت کاهش یافته است. این روند تخریب در کشور ما به علل مختلف که بیان خواهد شد، نگران کننده است. لذا استفاده از توان و مشارکت مردم با توجه به گستردگی فعالیت ها و لزوم نظارت در پی گیری طرح ها و پایدار نمودن فعالیت های حفظ، احیاء و توسعه منابع طبیعی الزامی است. جوامع محلی در صورت توانمندی مهمترین محور توسعه خواهند بود. زیرا آنها نیازهای منطقه را می شناسند و سالها بطور جدی با آن روبرو شده اند و در صورتی که توانمند شوند و دانش بومی آنان با دانش نوین همراه گردد، بهترین راهکار برای مدیریت و حفاظت از منابع طبیعی تجدید شونده محسوب می شوند. در این مقاله که برگرفته از تجارب میدانی در زمینه توانمندسازی جوامع محلی برای حفاظت از منابع طبیعی با رویکرد اشتغال زایی می باشد در یک فرآیند تدریجی ضمن توانمندسازی، بدلیل نیاز اصلی مردم و نیز کاهش اتکا به منابع طبیعی و لزوم ایجاد اشتغال جدید رویکرد اشتغالزایی بوجود می آید و بخاطر تمایل مردم به افزایش بهره وری اقتصادی و توسعه کشاورزی و دامداری پایدار و حفاظت از منابع آب و خاک و جلوگیری از تخریب سرزمین فرهنگ سازی شده و بعد از ارائه طرحهای کاربردی در گروهها با تشکیل صندوق و با قبول پس انداز بعنوان اصل خودتکایی تقویت شده و با ادامه و کمک به اجرای طرح ها کمک به فقرزدایی خواهد شد. همه این عوامل بسان حلقه های یک زنجیرند که تنها با نگاهی نظامند و جامع به آن می تواند به موفقیت رهنمون گردد.

واژه های کلیدی: توانمند سازی، منابع طبیعی تجدید شونده، جوامع محلی، توسعه پایدار، حفاظت پایدار منابع طبیعی، مشارکت.

مقدمه

حفاظت پایدار از منابع طبیعی و اهمیت آن در برنامه توسعه و لزوم عملی نمودن نقش مردم در پیشبرد این امر بویژه با توجه به شرایط شکننده طبیعت کشور و موضوع فقر و اشتغال سعی شده است در این مقاله که مروری بر تجارب توانمند سازی در جوامع محلی می باشد، موضوع حفاظت از منابع طبیعی به روش توانمند سازی تبیین می گردد. در تمام ابعاد گسترده این موضوع سعی بر ارائه موارد کاربردی است و برای این مهم و منحصر نشدن برنامه ها در گستره و طیف خاصی لزوم توانمند سازی و ایجاد اشتغال پایدار در راس برنامه ها پیشنهاد می شود. در سال های گذشته فعالان و دست اندر کاران توسعه در سراسر دنیا به شکست برنامه ریزی متمرکز پی برده و تشخیص داده اند که جوامع محلی در سامان دهی امور خود و استفاده مناسب از منابعی که در اختیارشان است ظرفیت بالایی دارند. از سوی دیگر یک سیستم برنامه ریزی و تصمیم گیری متمرکز نمی تواند از دانش و تجربه بدست آمده توسط مقامات محلی بهره مند گردد؛ دانش و تجربه ارزشمندی که جوامع محلی بواسطه حضور در محل و ارتباط با جامعه و رویارویی با مشکلات بدست آورده اند. امید است اجرای این طرح ترویجی، توانمند سازی جوامع محلی با رویکرد اجتماع محور با ایجاد اشتغال پایدار و اهمیت برنامه ریزی و مدیریت از پایین به بالا بر اساس اولویت نیاز های مردم را بصورت الگو پیشنهادی در کنار برنامه ریزی های توسعه دولت در سطح کشور ارائه نماید.

این طرح برای کمک به کاهش عوامل تخریب (عوامل انسانی) در جنگلها و مراتع و روند بیابانی شدن و مشکلات ناشی از آن بر اساس ارتقا آگاهی، آموزش و جلب مشارکت مردم محلی در اجرا و پایداری طرح ها و برنامه ها و اشاعه مدیریت بومی در روستا های پایلوت همه استانها به اجرا در خواهد آمد تا ضمن مرور تجارب کار با جوامع محلی و رسیدن به یک الگوی کاملاً بومی در این زمینه یکی از هدف های مهم سال جاری که ایجاد اشتغال می باشد جامعه عمل بیوشاند.

در این طرح مردم با شناخت بیشتر از موقعیت روستای خود (Mapping) به بیان نیازها و مشکلات خود می پردازند و با الویت بندی آن و ترسیم درخت مشکلات به تجزیه و تحلیل پرداخته (مشکلات و مسائل فوق از زبان خود مردم بیان می شود زیرا مشکلات اصلی و اساسی منطقه است) و با توجه به دانش بومی و ظرفیت های موجود در منطقه، خود جوامع محلی راهکارهایی ارائه می کنند که در طی کلاسها آنها به طرح های کاربردی تبدیل می شود که در صورت اجرا تغییرات بزرگی را ضمن تکیه بر دانش و توان بومی و با مدیریت محلی ایجاد خواهد کرد. طرح هایی که مردم آنها متعلق به خود دانسته و برای پایداری آن می کوشند و در این روند توانمند سازی عوامل تخریب به عناصر حمایت تبدیل خواهند شد و توسعه اجتماعی - اقتصادی و ارتقاء معیشت مردم را در برداشته و توسعه پایدار منطقه توسط خود مردم رقم خواهد خورد و با تشکیل گروه و صندوق های محلی پایداری این فرآیند ترویجی افزایش می یابد و حاصل تمام این برنامه ها حفظ منابع طبیعی و کاهش روند رشد تخریب این منابع خواهد بود.

یافته ها و بحث

مفاهیم و واژگان کلیدی

توسعه پایدار: به مفهوم رفع نیازهای نسل امروز بدون تخریب امکانات نسل آتی در برآورد نیازهایشان است. روبرت آلن معتقد است توسعه پایدار توسعه ای است که در آن تأمین نیازها و رضایتمندی افراد همراه با افزایش کیفیت زندگی انسان مدنظر است. (الیوت، ۱۳۸۷ ص ۳) و در مفهوم عام تر توسعه پایدار شامل کمک به مردم خیلی فقیر است، زیرا آنان بدون هیچ اراده و اختیاری بیش از دیگران به تخریب محیط می پردازند (همان منبع).

توانمند سازی: فرآیندی است که در آن افراد یک جامعه با شرکت در کارگاه های آموزشی - مشورتی نیازهای خود را بیان، اولویت بندی و خود راهکارهایی برای حل مشکل مطرح می نمایند و به عبارتی تولید توان و فکر برنامه ریزی را در مردم ایجاد می کند. توانمند سازی پدید آوردن احساس ابراز وجود در فرد می باشد.

منابع طبیعی: شامل جنگل ها، مرتع و عرصه های بیابانی و حوزه های آبخیز یک منطقه که انسان در بوجود آمدنشان نقشی نداشته و در صورت استفاده صحیح قابلیت تجدید شدن را خواهند داشت.

جامعه محلی: کلیه افراد ساکن در روستاها که دارای وجه نظرات و خرده فرهنگ های مختلفی می باشند که در راستای فعالیت روزمره خود، عرصه های منبع طبیعی به صورت مستقیم یا غیر مستقیم سر و کار دارند.

حفاظت پایدار منابع طبیعی: شامل مجموعه اقدامات فیزیکی و غیر فیزیکی برای حفاظت از عرصه های منابع طبیعی که همه فرآیند آن توسط مردم آگاهانه، به نحوی انجام می شود که ضمن بهره داری از مواهب آن هیچگونه تخریبی بر پیکره منابع طبیعی وارد نسازد و برای نسل های بعدی حفظ شوند.

مشارکت: مشارکت در این طرح یعنی دخالت آگاهانه مردم جوامع محلی برای تدارک اقدامات هماهنگ و مستمر در جهت حفاظت از منابع طبیعی به نحوی که ضمن برخورداری از مواهب آن، برای نسل های آینده نیز حفظ نمایند.

اشتغال: منظور از اشتغال در این طرح ایجاد حداقل ۵۰ نفر شغل پایدار در هر روستا می باشد که در مدت دو سال ایجاد می شود.

دکترین طرح:

دکترین این طرح آمایش آب می باشد.

اهداف کلان طرح :

- ✓ ارتقا توان اقتصادی معیشت جوامع محلی با حفظ کرامت انسانی
- ✓ کشاورزی پایدار با رویکرد آمایش آب و افزایش راندمان در واحد سطح
- ✓ عدالت اجتماعی و توسعه اقتصادی با ایجاد شغل پایدار
- ✓ توسعه پایدار با رویکرد مدیریت مشارکتی

چشم انداز :

- ❖ توانمند سازی جوامع بهره بردار
- ❖ افزایش کمی و کیفی پوشش گیاهی جهت رسیدن به پتانسیل تنوع زیستی منطقه
- ❖ بهبود شیوه های غلط سنتی و ساماندهی نظام بهره برداری در کشاورزی و دامداری
- ❖ جایگزینی کشت های چندساله و پر د آمد (گیاهان دارویی- نهال کاری...)
- ❖ شکل دهی فرآیند توسعه حفاظت پایدار منابع طبیعی از مردم، با مردم، برای مردم
- ❖ بروز تغییرات و توسعه اقتصادی - فرهنگی - اجتماعی
- ❖ بهبود زندگی (شیوه ای است دراز مدت که در توانمندسازی به آن خواهیم رسید)

فرآیند اقدام

با هدف مذکور طرح توانمندی سازی جوامع محلی با رویکرد ایجاد اشتغال پایدار در کوتاه مدت (دو سال) در تعدادی از روستاهای تمام استان های کشور قابلیت به اجرا در آمدن خواهد داشت و این نوشتار بیان فرآیند این توانمند سازی و اقدامات اجرایی مرتبط می باشد.

در این طرح ابتدا ضمن بازدیدهای میدانی و بررسی اولیه با کارشناسان مربوطه و نیز نشست با مسئولین منطقه ای روستاهای مورد نظر انتخاب و در مرحله اول توجیه طرح معرفی تیم طرح، اهداف، به مرحله اجرا گذاشته و دستاوردهای مورد انتظار تشریح می گردد. در مرحله دوم، اطلاعات پایه و ترسیم نقشه های روستا انجام و سپس ضمن اعتمادسازی و مشارکت جوامع محلی در کار گروهی، مراحل نیاز سنجی، تحلیل مشکلات، ارائه راهکار و تبدیل هریک از آن راهکارها به طرح های کاربردی انجام می شود. تجزیه و تحلیل مشکلات، تشکیل گروه، انتخاب سر گروه ها تشکیل کارگاه های آموزشی گروه (مزایای گروه - پویایی در گروه) در مرحله بعد انجام گردید. در مراحل بعدی کارگاه طرح نویسی، کارگاه تعیین سود و زیان و ارائه طرح ها با ویژگی های خاص پی گیری می گردد.

توسعه پایدار با حفظ منابع طبیعی و یا به عبارت دیگر مشارکت در حفاظت پایدار عرصه های منابع طبیعی زمانی عملی خواهد شد که انسان های ساکن در همان سرزمین به حدی از توانمندی رسیده باشند که بصورت آگاهانه در صیانت از این منابع برای خود و نسل های آینده مشارکت نمایند. این طرح که نمونه ای از یک کار مشارکتی تلقی می شود، دخالت دادن تمام ذی نفعان جوامع محلی را به

معنای واقعی در فرآیند طرح برای حفاظت پایدار از عرصه های منابع طبیعی تجدید شونده مد نظر دارد. این طرح نشان می دهد: مردم محروم می توانند و باید بتوانند از تحلیل واقعیت های خود به توانمندی برسند و در این فراگرد مداوم تحلیل واقعیت ها هر چه بیشتر کنترل سرنوشت زندگی خود را در دست بگیرند (فریرر Freire).

گام ها، مواد و روش های مورد نیاز برای ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان ها

۱- معرفی منطقه مورد مطالعه:

شامل شناسایی ویژگی های جغرافیایی، وضعیت اقتصادی و اجتماعی منطقه، ساختار اجتماعی روستاهای، فرهنگ و ساختار ویژه هر روستا، مهمترین منابع درآمدی روستاهای تحت پوشش، شغل های وابسته به کشاورزی، توپوگرافی خاص، فرهنگ زیست محیطی، مشکلات و بیان زیر ساخت های موجود.

۲- روش تحقیق و شیوه اجرای فنون مشارکتی

آنچه در توانمند سازی روستاهای منطقه مهم است، ارتقاء سطح درآمد با حفظ کرامت انسانی، افزایش تولید با حفظ شاخص های توسعه پایدار و حفظ منابع پایه با مدیریت مشارکتی است. در این راستا با استفاده از فنون مشارکت بهره برداران و جوامع محلی مراحل زیر به اجرا گذاشته می شود:

الف - بررسی اجمالی وضعیت موجود در جامعه هدف

برای اجرای یک برنامه توانمند سازی در هر جامعه ای، انجام بررسی های مقدماتی در جهت روشن شدن وضعیت موجود آن جامعه ضروری است. بررسی ها شامل موارد زیر خواهد بود:

○ بررسی اولیه جامعه هدف توسط کارشناسان مربوطه (تسهیل گران) به همراه بازدیدهای میدانی

ضمن اطلاع از موقعیت کامل جغرافیایی و فعالیت های اقتصادی در روستای هدف، بررسی و سایر اطلاعات لازم احصاء می گردد.

○ نشست با مسئولین و کارگزاران دولتی حوزه آبخیز

نشست با مسئولین و کارگزاران دولتی در حوزه آبخیز با اعتمادسازی و توجیه طرح (شامل معرفی تیم، اهداف، مراحل اجرا، دست آوردها و ...) آغاز می شود. از طرفی در نشست موارد ذیل تبیین می شود: وضعیت منطقه، اتفاق نظر در خصوص تعامل بخش های اجرایی در شهرستان پایلوت، تعیین محل اجرای طرح، برنامه ریزی بر اساس شغل اصلی مردم، طراحی مدل جهت هماهنگی مسئولین در تحقق هدف.

در این بخش پرسش هایی به شرح زیر مطرح و سپس پاسخ های آن نیز جمع بندی گردد:

چرا باید استراتژی مدیریت داشته باشیم؟ منظور از توسعه چیست؟ عامل یا عوامل تخریب در منابع طبیعی منطقه چیست؟ به راهبردهای اساسی شبکه ای، حمایتی و حفاظتی چگونه توجه میشود؟ سازه های موثر در پایداری اجتماعی و فرهنگی منطقه کدامند؟ سازه های موثر در پایداری اقتصادی چیست؟ سازه های موثر بر پایداری عوامل محیطی کدامند؟ ظرفیت های لازم و عوامل مؤثر در بسیج جوامع محلی چیست؟ بسیج جوامع محلی در قالب مدیریت مشارکتی چرا و چگونه می تواند تحقق یابد؟ اطلاعات مرتبط با فرایند توانمند سازی با چه شیوه ای جمع آوری و پردازش شود؟ سازمان کار و وظایف اعضا، جهت اجرایی شدن مدل در حوزه آبخیز مورد نظر چیست؟

ب- برگزاری کارگاه های آموزشی

برای رسیدن به اهداف مدیریت مشارکتی می بایست اقدامات و کارگاه های آموزشی به ترتیب اجرا گردد:

- برگزاری کارگاه جمع آوری اطلاعات پایه و ترسیم نقشه
- کارگاه نیاز سنجی و اولویت بندی آن
- مشارکت در کار گروهی

- کارگاه تجربه و تحلیل مشکلات (ترسیم درخت مشکلات)
 - کارگاه ارائه راهکار برای رفع مشکلات
 - کارگاه تبیین اهداف رفتاری
 - تشکیل گروه و انتخاب سر گروه ها
 - آموزش مزایای تشکیل گروه
 - سازماندهی و مدیریت در گروه
 - پویایی در گروه، تفاوت ها و شباهت ها در گروه
 - آموزش طرح نویسی
 - کارگاه تبیین جدول سود و زیان (برآورد هزینه ها - امکان سنجی - بازاریابی)
 - تشکیل صندوق خرد اعتباری - مزایای پس انداز - مشارکت مالی
 - مدیریت مالی - کار با دفترچه های صندوق - جلب مشارکت مالی مردم در صندوق مذکور
 - استخراج طرح های ارائه شده در صندوق ها
 - آموزش کارآفرینی بر اساس نیاز مردم
 - بازدید از نمونه های موفق
- اجرای مراحل فوق بر اساس هدف کلی " توانمندسازی فردی و گروهی جهت ارائه مدل برای پایداری و مشارکت مردم در مدیریت پایدار منابع پایه " مد نظر است.

تشریح مهمترین بخش های فرآیند توانمند سازی و اقدامات کاربردی ادارات کل استانها

گام اول: نشست با مسئولان جوامع محلی

در گام اول پس از ورود به روستا و با هماهنگی قبلی با اعضاء شورای روستائی و دهیاری ها و با حضور معتمدین محلی جلسه ای برگزار گردد و پس از معرفی طرح در مورد اهداف و دستاوردهای احتمالی مباحثی مطرح شود. البته ممکن است مخالفت بعضی از افراد را در بر داشته باشد که با وساطت معتمدین و توضیحات بیشتر مقاومت آنها کمتر خواهد شد همچنین تاریخ جلسات بعدی و ساعت آن با جمع مذکور هماهنگ و از طریق بلندگوی مساجد به مردم اطلاع رسانی شود.

گام دوم: برگزاری کارگاه اعتماد سازی و توجیه طرح

در این بخش ضمن توضیحات بیشتر و کامل در مورد اهداف، مراحل اجرا و نتایج مورد انتظار برای مردم ارائه گردد و از آنان خواسته شود نظرات خود را در مورد برنامه بیان کنند. هنوز افراد نا امید که ساز مخالف می زدند وجود خواهند داشت و گاهی سعی در خارج شدن از جلسه به همراه افراد نزدیک و فامیل خود دارند. البته ذهنیت های منفی گذشته به عملکرد ادارات دولتی به همراه سایر عوامل در این امر بسیار مؤثر است.

گام سوم: کارگاه شناخت روستا و ترسیم نقشه آن

این نقشه در سه بعد موقعیت روستا در استان - موقعیت طبیعی و منطقه ای و موقعیت داخل هر روستا. برای انجام بررسی های لازم به روش مشارکتی (PRA) شیوه هایی موجود است که باید به وسیله مردم و با کمک مروجین به عنوان تسهیل گر اجرا شود و نتایج مورد نظر به دست آید. به عنوان مثال هنگامی که مروج برای کمک به مردم، وارد روستا می شود، پس از آشنایی مقدماتی و گردش در روستا و مشاهده و گفت و شنود با روستائیان برای شناخت وضعیت موجود می تواند با کمک مردم روستا تکنیک هایی را مانند ترسیم نقشه، نگارش سیر تاریخی روستا، تهیه تقویم فعلی کارهای جاری و بررسی نهادها و تشکل های بومی و

سنتی و... به مورد اجرا گذارد. نقشه اجتماعی و موقعیت روستا با مشارکت روستاییان و در محیطی دوستانه و صمیمی ترسیم و اطلاعات مفیدی را در زمینه ساخت درونی و اجتماعی جامعه اخذ گردید و همچنین در ذهن روستاییان تصویر منسجم و جامعی از روستا شکل گرفت و کمک بزرگی به ایجاد روحیه جمعی و مشارکتی نمود و مردم روستا در یک تمرین جمعی به شناختی اجمالی دست یافتند. ضمن اینکه این کارگاه به کارگزاران دولتی به شناخت بهتر از این مناطق کمک می کند.

گام چهارم: کارگاه نیاز سنجی و اولویت بندی آن

در این کارگاه با جلب اعتماد نسبی مردم نیازها و مشکلات خود را بیان و سپس دسته بندی و سپس اولویت بندی می نمایند. نیاز سنجی در روستاهای مورد نظر به روش گروه بندی و مشورتی انجام شد و شرکت کنندگان به گروه های ۸-۷ نفری تقسیم شدند و با مشورت بین گروهی و با راهنمایی تسهیل گر نیازها را تعیین و در برگه های مربوط به گروه خود نوشتند که نیازها پس از دسته بندی شدند که بیشتر در بخش کشاورزی و دامداری، عمرانی و فرهنگی بود که برای هر بخش حداقل ۵ نیاز توسط گروه ها ذکر گردید. و در نهایت ۳ نیاز مهم تر که منافع آن برای تمام مردم باشد توسط خو شان برای پیگیری تعیین نمودند. برای مثال در روستای سبز آباد نیازهای اساسی ۱- اصلاح کشاورزی و افزایش درآمد ۲- ایجاد دامداری های نیمه صنعتی و ۳- احداث سیل بند نهایی و مطرح گردید.

گام پنجم: برگزاری کارگاه تحلیل مشکلات و ارائه راهکار

در این کارگاه ها مردم در مورد حل هر یک از نیازها و مشکلات اولویت بندی شده و اساسی خود راهکار را ارائه کردند. برای فهم مسئله توسط روستاییان مثال های ساده ای از مشکلات روزمره بیان و پس از توجیه کامل هر گروه مشکلات اساسی و ریشه ها و نتایج حاصل از این مشکل در قالب «درخت مشکلات» ترسیم گردید و بر اساس آن راهکارهایی ارائه نمودند از جمله تشکیل صندوق پس انداز محلی.

گام ششم: کارگاه تشکیل گروه

در این کارگاه ها بر اساس راهکارها و موارد مطرح شده در گام پنجم گروه ها تشکیل و به روش ADIDS اجرا شد و سر گروه هایی برای پی گیری مسائل مربوط به گروه خود را انتخاب کردند. در ادامه این کارگاه ها آموزش هایی نیز با محوریت شیوه های کار گروهی به آنها ارائه شد و سپس با بارش افکار در مورد مزیت های تشکیل گروه صحبت و تفاوت ها و شباهت ها در گروه و لزوم توجه به آن تأکید گردید. در بعضی از روستاها نا امیدی و احساس منفی شدیدتری وجود داشت و برای کاهش آن نمایش گروهی صفات و نقش ها در گروه اجرا گردید.

گام هفتم: کارگاه تشکیل صندوق

برای هدفمند کردن حضور و مشارکت اعضاء جامعه محلی و تقویت مالی آنان و نیز تمرین مدیریت مالی و اجتماعی در این مرحله مبادرت به بیان تجارب صندوق های محلی (در سطح کشور و نیز روستای نردین کالپوش) و مزایای تشکیل صندوق اقدام شد که در هر روستا بنا به آمادگی و شرایط خاص افراد نحوه عضویت و میزان آن و سایر مسائل تعیین و مطالب مذکور به تأیید و امضاء اعضاء و شورای روستایی قرار گرفته و رسمیت خواهد یافت.

گام هشتم: کارگاه تکمیل طرح

در این کارگاه تمام گروه ها طرح های خود را بررسی کردند و مشخصات متقاضیان و طرح خود را اعلام و نکات خواسته شده برای طرح ها از جمله ۱- نام طرح، مشخصات و اعضاء ۲- محل اجرا با مشخصات کامل ۳- اهداف طرح و اینکه طرح مربوطه به دنبال حل چه مشکلی است و چه تغییری در روستا بوجود می آورد ۴- بیان نقاط قوت و ضعف طرح در قالب سؤال چرا این طرح را انتخاب کردید؟ (نقاط قوت) و چه مشکلات و موانعی در اجرای طرح دارید؟ (نقاط ضعف) و چه امکاناتی برای اجرای طرح در اختیار دارید؟

گام نهم: کارگاه تبیین اهداف رفتاری

اهداف رفتاری یا نتایج غایی حاصل از تمام تلاش ها در گام های قبلی به صورت ملموس بیان گردیده به عبارت دیگر تمام اقدامات گروهی انجام شده تبدیل به فعل رفتاری خاصی شده که مورد انتظار طرح توانمند سازی است. یعنی هدف کاملی که فاعل ۰ زمان - چگونگی - کمک چه کسی و فعل مشخصی را در خود دارد. هدف های رفتاری قابل سنجش و ارزیابی دقیق هستند. برای مثال دو نمونه از هدف رفتاری در یک روستای فرضی بنام "سبز آباد" به شرح ذیل بیان می شود:

مثال اول: «زنان روستای سبز آباد با ایجاد صندوق در زمان ۵ ماه با همکاری فکری و مشارکت مالی بتوانند در جهت رفع مشکل و اعطای وام خرد در بهار سال آینده کمک و با هم بکوشیم.»

مثال دوم: «ما زنان و مردان برای تقویت پوشش گیاهی و درآمدزایی بر اساس طرح پیشنهادی مصوب نسبت به کاشت بذر و نهال مختلف از جمله یونجه، گل محمدی و گونه های مناسب دیگر در زمین های خود به شکل آزمایشی و در مرحله دوم در سطح ۵ هکتار اقدام نماییم.»

گام دهم: کارگاه تعیین سود و زیان (برآورد هزینه - امکان سنجی - بازاریابی)

اکنون که سطح آگاهی جامعه محلی به حدی رسیده است که باید اقدام به اجرای طرح ها و فعالیت اقتصادی و خروج از اقتصاد معیشتی و سنتی بروند، لذا در این کارگاه ابتدا در مورد ایجاد یک فعالیت جدید باید امکان سنجی نماییم صحبت شد. یعنی امکانات لازم برای انجام آن کار را فراهم کنیم. برای فهم بهتر مثال ساده آشپزی و مواد و مهارت مورد نیاز آن بیان شد. سپس افراد در مورد فعالیت های خود مثال هایی زدند برای مثال برای درختکاری یا برای خیاطی چه امکانات و مهارت ها باید وجود داشته باشد مواردی را بیان کردند.

سپس مسئله بازاریابی توضیح داده شود از جمله اینکه اگر تمام امکانات فوق فراهم شود محصول تولید گردید اما به فروش نرسد باید چه کنیم؟ در ادامه مهمترین نکات برای جوامع محلی در زمینه بازاریابی بیان شود که شامل: ۱- کیفیت محصول ۲- در دسترس بودن بازار و قیمت تمام شده و در نهایت در مورد طرح های قبلی هزینه ها، امکان سنجی و بازاریابی آن بحث و تبادل نظر انجام گردد.

گام یازدهم: کارگاه مدیریت مالی با دفترچه های صندوق

پس از تشکیل صندوق و آشنایی مقدماتی با نحوه تعیین سود و زیان و سایر مسائل مالی و در جهت پایداری صندوق های محلی تشکیل شده نحوه کار با دفترچه ها و چگونگی افتتاح حساب، دفتر مالی و تعیین مسئول صندوق شرح داده شده و نیز انتخاب یک نفر نماینده مالی انجام می گیرد. در پایان نحوه درآمدزایی نحوه اعطای وام به اعضاء توضیحات لازم ارائه می گردد.

دستاوردهای مورد انتظار:

- ۱- تشکیل صندوق های محلی با عضویت اغلب روستاییان و گروه ها در روستاهای هدف.
- ۲- جمع آوری اطلاعات پایه (اجتماعی - اقتصادی - فرهنگی و تاریخی) از روستاهای مذکور.
- ۳- تهیه فهرست نیازها و مسائل و مشکلات اساسی مردم منطقه و قابل ارائه به دستگاه های اجرایی استان مربوطه.
- ۴- تهیه و تدوین طرح های کاربردی (بر اساس نیاز و پتانسیل واقعی منطقه).
- ۵- توانمند سازی فردی (آگاهی از توان و موقعیت محیط اطراف خود، یافتن قدرت تجزیه و تحلیل و قدرت برنامه ریزی و تصمیم گیری، هم افزایی و تشکیل گروه...)

چشم انداز آینده منطقه طرح:

- بروز تغییرات و توسعه فرهنگی و اجتماعی و بهبود شیوه زندگی
- افزایش پوشش گیاهی و حفظ منابع پایه با مشارکت و کمک مردم
- جایگزینی کشت های چند ساله و پر درآمد مانند گیاهان دارویی و درختکاری

جمع بندی و الویت بندی نیازهای روستای فرضی سبز آباد:

۱. اشتغال
 ۲. مشکل کم آبی
 ۳. دامداری نیمه صنعتی
 ۴. بهبود وضعیت کشاورزی
- عناوین نمونه طرح های ارائه شده توسط مردان و زنان در سبز آباد:
- ✓ فرهنگ سازی و شناسائی و معرفی جاذبه های گردشگری
 - ✓ صنایع دستی زنان (لحاف دوزی - قالی بافی - خیاطی)
 - ✓ درختکاری
 - ✓ گیاهان دارویی
 - ✓ پرواربندی گوسفند
 - ✓ دامداری نیمه صنعتی
 - ✓ احداث سیل بند
 - ✓ پرورش گیاهان دارویی
 - ✓ گاوداری نیمه صنعتی
 - ✓ پرورش گیاهان دارویی (نعناع- بیدمشک - گل محمدی)
 - ✓ یونجه کاری
 - ✓ کنستانتره
 - ✓ راه اندازی کارگاه خیاطی
 - ✓ درخت کاری واحداث باغ
 - ✓ پرورش دام (گاو)
 - ✓ بسته بندی حبوبات
 - ✓ موزائیک سازی و تیرچه بلوک
 - ✓ پرورش گاو شیری
 - ✓ پرورش گیاهان دارویی (گل محمدی)
 - ✓ پرورش و کشت گیاهان مرتعی نظیر کاکوتی
 - ✓ درخت کاری واحداث باغ
 - ✓ درخت کاری و صنعت چوب

- ✓ پرواربندی
- ✓ پرورش ماهی قزل آلا
- ✓ پرورش گیاهان دارویی
- ✓ قالیبافی
- ✓ دامداری بسته
- ✓ بازاریابی محصولات کشاورزی

نتیجه گیری و پیشنهادها

توانمندسازی جوامع محلی به بهره گیری از فنون مشارکتی، ایجاد شور و شوق تفکر جمعی و ایجاد خودباوری در این جوامع را تقویت می کند. اجرای این روش سهل و ممتنع می باشد. اما به هر حال اجرای توانمندسازی در هر جامعه از جمله جوامع محلی می تواند نسیمی آگاهانه بخش برای آن جامعه محسوب می شود و تجربه عملی اخیر حاکی از آن است که رسیدن به اهداف بلند مدت توسعه پایدار در جامعه محلی نیاز به صبر، عشق، کار مدت دار و طولانی داشته تا تقویت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی را در این جوامع به سرانجام برساند.

از سوی دیگر فرآیند توانمندسازی در روستاهای هدف در این طرح نشان داد که به ویژه در تشکیل گروه یا تشکل های محلی که یکی از نیازهای اساسی برنامه ریزی مشارکتی می باشد بسیار موضوعی ضعیف می باشد. انجام آن در زمینه های مالی بسیار مهم و ضروری می باشد.

از نتایج فردی توانمندسازی در این طرح می توان به آگاهی روستاییان از توان و موقعیت محیط اطراف خود، افزایش قدرت تجزیه و تحلیل (الویت بندی نیازها و مشکلات) و قدرت برنامه ریزی و تصمیم گیری (ارائه راهکار با توجه به امکانات)، خود اتکایی و تعهد به انجام کار گروهی و مشارکتی و هم افزایی و تشکیل گروه قابلیت رشد اقتصادی و تشکیل صندوق و افزایش نوآوری و ابتکار (در ارائه طرح های کاربردی). از جمله نتایج دیگر این فرآیند آن است که روستاییان در انتخاب نماینده از بین خودشان حساس هستند و این امر را مهم تلقی می نمایند. لذا انجام مراحل انتخاب نمایندگان در قابل طرح سؤالات مختلف، انتظارات از آنها و بالعکس، مشخصات نمایندگان و غیره باید مطرح و با دقت و حوصله انجام شود.

هماهنگی تسهیل گران و همه دست اندرکاران مستقیم و غیر مستقیم طرح حول یک محور واحد، بسیار ضروری است به طوری که هر گونه عدم هماهنگی در این زمینه باعث شکست در برنامه خواهد شد. در نهایت اینکه سازماندهی مشارکت جوامع محلی بسیار سخت ولی تلاشی پایدار محسوب می گردد و ادامه آموزش ها و حفظ ارتباط مستمر با نمایندگان این جوامع به لحاظ انجام فرایند باز خورد و حمایت های روانی در موفقیت بیشتر این روند بسیار حائز اهمیت است، چون کلید طلایی در فعالیت های ترویجی این است که بدانیم با محیطی عاطفی سر و کار داریم. و درس آخر اینکه مهمتر از بروز هر تغییری در رفتار جوامع محلی تغییر فرهنگی در جهت خود باوری آنها بود.

منابع

- ۱- لیوت، جنیفر مقدمه ای بر توسعه پایدار در کشورهای در حال توسعه (۱۳۸۷)، مترجمان عبدالرضا رکن الدین افتخاری و حسین رحیمی، انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران.
- ۲- شعبانعلی فمی، حسین- علی بیگی و شریف زاده، رهیافت ها و فنون مشارکت در ترویج کشاورزی و توسعه روستایی (۱۳۸۳) - انتشارات موسسه توسعه روستایی ایران.

- ۳- کیلتون، اندرو، اوکلی فپیتر، پرات فبرایان فتوانمند سازی مردم: راهنمایی برای مشارکت (۱۳۸۳)، مترجم: پیروز ایزدی، انتشارات مرکز تحقیقات و بررسی مسائل روستایی وزارت جهاد کشاورزی.
- ۴- متولی، حسینعلی -عوامل موثر بر مشارکت روستاییان در بیابان زدایی (۱۳۸۱)، فصلنامه علمی، اقتصادی و اجتماعی جنگل و مرتع شماره ۵۶.
- ۵- بازدیدهای میدانی و اجرای کارگاه های مختلف آموزشی و توانمند سازی در جوامع محلی توسط محقق.